

Beata Kosowska-Gąstoł
ORCID: 0000-0003-3555-2828
Uniwersytet Jagielloński

Te same, ale czy takie same? Analiza oblicza ideowo-programowego polskich partii politycznych – różne perspektywy metodologiczne*

Wprowadzenie

Przedmiotem badań jest oblicze ideowo-programowe polskich partii politycznych od początku XXI wieku, ze szczególnym uwzględnieniem ich miejsca w spektrum rywalizacji lewica-prawica oraz ogólnego stosunku do integracji europejskiej. Opracowanie przygotowano, opierając się na danych zastanych, w badaniach zastosowano triangulację metodologiczną w aspekcie pozyskiwania informacji pochodzących z różnych źródeł (triangulacja danych) oraz wykorzystania kilku metod do badania tego samego zjawiska (triangulacja metod i technik badawczych)¹. Takie podejście metodologiczne pozwala na zgromadzenie i uzupełnienie potrzebnych danych, a także na sprawdzenie trafności doboru oraz poprawności zastosowanych technik badawczych.

Celem artykułu jest umieszczenie polskich partii w spektrum rywalizacji lewica-prawica, rozumianym zarówno ogólnie, jak i przez pryzmat kwestii ekonomicznych oraz światopoglądowych, a także wskazanie ich ogólnego stosunku do integracji europejskiej oraz istotności tego zagadnienia (*salience*) dla poszczególnych partii. Jako że pozycja partii w każdym ze wspomnianych wymiarów może ulegać zmianie, analizowana będzie dynamika wyznaczana przez ewolucję programów badanych partii w pierwszych dwóch dekadach XXI wieku. Wobec mnogości podmiotów funkcjonujących na polskiej scenie politycznej analiza zostanie zogniskowana wyłącznie na ugrupowaniach, które zdołały pokonać próg reprezentacji

* Opracowanie powstało w wyniku realizacji projektu badawczego o numerze 2019/33/B/HS5/01757 finansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki pt. *Czy nowość przynosi zmiany? Nowe partie w polskim systemie partyjnym*.

¹ Krzysztof Konecki oprócz triangulacji danych oraz triangulacji metod i technik badawczych wymienia triangulację badacza polegającą na zaangażowaniu w proces badawczy kilku badaczy. Zob. K. Konecki, *Studia z metodologii badań jakościowych. Teoria ugruntowana*, Warszawa 2000, s. 86.

i wprowadzić swoich przedstawicieli do niższej izby parlamentu². Analizowane będą ugrupowania, które weszły w skład parlamentu samodzielnie lub będąc częścią komitetów koalicyjnych w co najmniej jednej z elekcji odbywających się od 2001 do 2019 roku, przy czym w przypadku tych ostatnich program komitetu wyborczego zostanie przypisany do największej partii tworzącej wspomniany komitet³. Przetestowane zostaną następujące hipotezy:

H1: *Postrzeganie podziału lewica-prawica w Polsce zdominowane jest przez kwestie światopoglądowe, zagadnienia ekonomiczne schodzą na drugi plan.*

H2: *Partie prawicowe pod względem światopoglądowym przyjmują często lewicowe założenia w kwestiach gospodarczych.*

Drugim celem będzie ukazanie zróżnicowanych sposobów badania założeń ideowo-programowych partii i sprawdzenie, czy wykorzystanie różnych baz danych oraz zróżnicowanych metod i technik badawczych prowadzi do takich samych wyników. Wykorzystane zostaną dane MARPOR/Comparative Manifestos Project (CMP) zbierane na podstawie analizy i kodowania programów partii oraz dane z Chapel Hill Expert Survey (CHES) bazujące na badaniach ankietowych ekspertów z poszczególnych państw⁴. Realizacji tego celu będzie służyć przetestowanie następujących hipotez:

² Na temat prognozy reprezentacji i relewancji zob. G. Sartori, *Parties and Party Systems. A Framework for Analysis*, ECPR Press, Essex 2005, s. 107-110.

³ Szczegółowy katalog analizowanych stronnictw obejmuje: Prawo i Sprawiedliwość (PiS), Platformę Obywatelską RP (PO) oraz Polskie Stronnictwo Ludowe (PSL), które wystawiły swoje komitety wyborcze i zdobyły mandaty we wszystkich analizowanych elekcjach, przy czym w przypadku PO w 2001 r. był to Komitet Wyborczy Wyborców PO, w 2019 r. zaś Koalicyjny Komitet Wyborczy Koalicja Obywatelska PO .N IPL Zieloni, w którym Platforma Obywatelska była główną siłą. Pozostałe analizowane ugrupowania nie były reprezentowane we wszystkich wymienionych kadencjach. W miarę stabilne poparcie uzyskiwał Sojusz Lewicy Demokratycznej (SLD), który poza Sejmem znalazł się tylko w 2015 r., w 2001 r. zaś startował w koalicji z mniejszą Unią Pracy, współtworząc komitet SLD-UP, a w 2007 r. jako część szerszego komitetu koalicyjnego Lewica i Demokraci (LiD). Ugrupowaniami, które w analizowanym okresie dwukrotnie zyskiwały mandaty w parlamencie, w 2001 oraz 2005 r., były Samoobrona RP (Samoobrona) oraz Liga Polskich Rodzin (LPR), jednokrotnie: Ruch Palikota (RP) w 2011 r. oraz Nowoczesna Ryszarda Petru (.N) i Kukiz'15 w 2015 r., a także Konfederacja Wolność i Niepodległość (Konfederacja) w 2019 r. Przy czym należy tu doprecyzować dwie kwestie, po pierwsze w okresie wyborów 2015 r. Kukiz'15 startował w postaci Komitetu Wyborczego Wyborców Kukiz'15, jako partia został formalnie powołany dopiero w 2020 r.; po drugie kandydaci .N oraz Kukiz'15 startowali również w wyborach w 2019 r., nie tworzyli jednak własnych list, pierwsi byli częścią wspomnianej Koalicji Obywatelskiej, drudzy startowali z list PSL, www.pk.gov.pl (dostęp: 10 II 2021).

⁴ Warto w tym miejscu dodać, że wykorzystane bazy danych nie mają idealnie symetrycznego charakteru. MARPOR opiera swoje analizy na programach wyborczych przyjmowanych w kolejnych elekcjach parlamentarnych przez partie polityczne, które – w przypadku Europy Środkowo-Wschodniej – zdobyły co najmniej dwa mandaty parlamentarne, A. Werner, O. Lacewell, A. Volkens, *Manifesto Coding Instructions (5th revised edition)*, II 2015, https://manifestoproject.wzb.eu/download/papers/handbook_2014_version_5.pdf, s. 2, (dostęp: 11 II 2021). W przypadku zaś gromadzenia danych

H3: Bez względu na różnice dotyczące metodologii pozyskiwania danych w projektach MARPOR/CMP oraz CHES, wartości przypisywane poszczególnym partiom w wymiarze lewica-prawica będą zbliżone.

H4: Bez względu na różnice dotyczące metodologii pozyskiwania danych, stosunek poszczególnych partii wobec integracji europejskiej będzie zbliżony.

Opracowanie podzielono na dwie części, w pierwszej dokonano analizy ideowo-programowej polskich partii, przypisując im odpowiednie pozycje w podziale lewica-prawica, w drugiej scharakteryzowano polskie partie pod względem ich stosunku do integracji europejskiej, zwracając przy tym uwagę, czy partie przypisują temu zagadnieniu duże znaczenie w swoich programach. W zakończeniu odniesiono się do postawionych na wstępie hipotez, dokonując ich weryfikacji lub falsyfikacji.

1. Polskie partie w wymiarze lewica-prawica

1.1. Treści przypisywane podziałowi lewica-prawica

Pomimo powszechnego posługiwania się podziałem lewica-prawica, zarówno w publicystyce, jak i w opracowaniach naukowych, trudno jednoznacznie sprecyzować kryteria, na podstawie których partie są zaliczane do jednej ze stron tego podziału. Wiąże się to ze złożoną genezą, jak również ze specyfiką kształtowania się podziału w państwach Europy Środkowo-Wschodniej po upadku komunizmu. Pierro Ignazi, szukając korzeni podziału lewica-prawica, wskazał na dwa źródła. Za jedno uznał rewolucję francuską, kiedy przynależność do prawicy oznaczała poparcie dla *status quo* bazującego na przywilejach arystokracji i utrzymaniu silnej władzy królewskiej, lewica zaś charakteryzowała się dążeniem do zmian pod sztandarami wolności i równości. Za kolejne źródło uznał rewolucję przemysłową oraz związane z nią narodziny podziału pracodawcy-pracobiorcy, mianem prawicy przyjęło się wówczas określać pierwszą ze stron, określenie lewica zaś przypisywano drugiej⁵. Wspomniane rewolucje nadały podziałowi lewica-prawica różne treści, dlatego z jednej strony bazuje on na kwestiach aksjologicznych i ustrojowych, z drugiej na ekonomicznych i społecznych. Jego strony mogą być różnie definiowane w zależności od czasu i miejsca. Sytuacja jest tym bardziej skomplikowana,

w ramach projektu CHES badania są powtarzane w cztero-, pięcioletnich odcinkach czasowych, w opracowaniu wykorzystano więc dane z badań przeprowadzonych w latach: 2002, 2006, 2010, 2014, 2019. Zob. R. Bakker, L. Hooghe, S. Jolly, G. Marks, J. Polk, J. Rovny, M. Steenbergen, M.A. Vachudova, 1999-2019 Chapel Hill Expert Survey Trend File, Version 1.0, 2020, chesdata.eu (dostęp: 15 II 2021).

⁵ P. Ignazi, *Extreme right parties in Western Europe*, Oxford 2003, s. 4.

że w Polsce po upadku komunizmu najważniejszym podziałem był ten na stronę postkomunistyczną oraz postsolidarnościową, pierwszą zaczęto utożsamiać z lewicą, drugą z prawicą⁶.

1.2. Polskie partie w wymiarze lewica-prawica na podstawie Chapel Hill Expert Survey (CHES)

Chapel Hill Expert Survey jest projektem bazującym na sondażach eksperckich, które służą określaniu pozycji politycznych i ideowych krajowych partii z kilkunastu państw, od 2002 roku również z Polski⁷. Pozwalają one na prowadzenie badań porównawczych na dużych N, a przez to, że istniejące partie poddawane są badaniom cyklicznie co kilka lat, umożliwiają także porównywanie pozycji partii w dłuższej perspektywie czasowej. Analizy opinii ekspertów nie są pozbawione słabości związanych z doбором ekspertów, niskim współczynnikiem zwrotu ankiet czy rozbieżnościami w ocenach ekspertów. Pod znakiem zapytania stawiane jest także to, czy uzyskane dane mogą być wykorzystywane do analizy ewolucji partii, skoro w kolejnych edycjach dochodzi do zmian w gronie ekspertów, istnieje więc ryzyko związane z tym, że zarejestrowane zmiany wynikają nie tyle z ewolucji ideowo-programowej partii, ile z innego postrzegania ich przez kolejnych ekspertów. Nie wiadomo też, jaki okres biorą pod uwagę eksperci, dokonując oceny założeń partii w określonych kwestiach. Pomimo mankamentów, których nie są pozbawione również inne metody pozycjonowania partii, badania opinii ekspertów są uważane za wiarygodne źródło danych o ich obliczu ideowo-programowym⁸.

Badania prowadzone w ramach CHES monitorują między innymi pozycje partii w wymiarze lewica-prawica ogólnie rozumianym, a także w znaczeniu ekonomicznym oraz światopoglądowym – tak zwany podział GAL-TAN (*green, alternative, libertarian* (GAL) *versus traditional, authoritarian, nationalist* (TAN))⁹.

⁶ M. Grabowska, T. Szawiel, *Budowanie demokracji. Podziały społeczne, partie polityczne i społeczeństwo obywatelskie w postkomunistycznej Polsce*, Warszawa 2003, s. 217-266. Zob. również: W. Wojtasik, *Lewica i prawica w Polsce. Aspekty ekonomiczno-społeczne*, Sosnowiec 2011.

⁷ R. Bakker, C. de Vries, E. Edwards, L. Hooghe, S. Jolly, G. Marks, J. Polk, J. Rovny, M. Steenbergen, M.A. Vachudova, *Measuring party positions in Europe: The Chapel Hill expert survey trend file, 1999-2010*, "Party Politics" 2015, Vol. 21(1), s. 143-152.

⁸ A. Ecker, M. Jenny, W.C. Müller, K. Praprotnik, *How and why party position estimates from manifestos, expert, and party elite survey diverge. A comparative analysis of the 'left-right' and the 'European integration' dimensions*, "Party Politics" 2021, DOI: 10.1177/1354068821990298, s. 1-13.

⁹ A. Brigevech, W.B. Smith, R. Bakker, *Unpacking the social (GAL/TAN) dimension of party politics: Euroscepticism and party positioning on Europe's "other"*, paper presented for the 15th Biennial EUSA Conference, Miami, FL, 4-6 V, 2017, s. 2-3.

W przypadku pierwszego ze wspomnianych wymiarów eksperci proszeni są o umieszczenie badanych partii na jedenastostopniowej osi, gdzie 0 oznacza skrajną lewicę, a 10 skrajną prawicę, przy czym jako kryterium wskazuje się ogólną ideologię, pozostawiając badaczom dużą swobodę w pojmowaniu tego kryterium. Przechodząc do wymiaru lewica-prawica w znaczeniu ekonomicznym, również tu przyjęto jedenastostopniową skalę, gdzie 0 oznacza skrajną lewicę, 5 – centrum, a 10 – skrajną prawicę, ale wyraźnie zdefiniowano kryteria, wymieniając stosunek do takich kwestii, jak: prywatyzacja, mniejsze podatki, mniej regulacji, mniejsze wydatki rządowe oraz uszczuplenie państwa dobrobytu. Za lewicę w znaczeniu ekonomicznym uznano partie, które aprobują aktywną rolę rządu w gospodarce, za prawicę zaś te, które kładą nacisk na redukcję ekonomicznej roli rządu. Precyzyjnie określono również podział GAL-TAN, odnosząc go do poglądów na temat demokratycznych praw i wolności. Za libertariańskie czy postmaterialne uznano partie opowiadające się za rozszerzeniem wolności osobistych także na prawo do aborcji, rozwody czy jednopłciowe małżeństwa. Z kolei za tradycyjne lub autorytarne – ugrupowania sprzeciwiające się tym ideom, które cenią porządek, tradycję i stabilność, wyrażając przy tym przekonanie, że rząd powinien być silnym autorytetem moralnym w kwestiach społecznych i kulturowych. Na jedenastostopniowej skali 0 oznacza partie libertariańskie, postmaterialne, 5 – centrum, a 10 partie tradycyjne i autorytarne¹⁰.

Z danych dotyczących postrzegania podziału prawica-lewica (ogólnie) w Polsce przedstawionych w tabeli 1 wynika, że w analizowanym okresie 2002-2019 partie nie dokonały w tym zakresie znaczących przesunięć. Największe różnice zanotowane w przypadku PO, SLD oraz PSL nie przekraczają 1,5 punktu, co przy jedenastostopniowej skali można uznać za niewielkie wahnięcie. Partią ulokowaną najdalej na prawicy była w 2019 roku Konfederacja, która uzyskała wynik 9,53, a wcześniej w latach 2002-2010 Liga Polskich Rodzin z wynikiem przekraczającym 9. Po prawej stronie sceny politycznej umieszczono Prawo i Sprawiedliwość, a w 2019 roku także ruch Kukiz'15, po prawej stronie politycznego spektrum, ale bliżej centrum – Platformę Obywatelską oraz Nowoczesną. W okolicy centrum oscylowało Polskie Stronnictwo Ludowe oraz Samoobrona, na lewicy znalazł się Sojusz Lewicy Demokratycznej oraz Ruch Palikota.

¹⁰ R. Bakker, L. Hooghe, S. Jolly, G. Marks, J. Polk, J. Rovny, M. Steenbergen, M. Vachudova, *Chapel Hill Expert Survey 2010, Codebook, May 2020 Version 2019.3*, www.chesdata.eu (2019_CHES_codebook), s. 14-15 (dostęp: 1 III 2021).

Tabela 1. Polskie ugrupowania parlamentarne w wymiarze lewica-prawica (ogólnie), według CHES, skala 0-10

Rok	PiS	PO	SLD	PSL	LRP	Samo- obrona	Ruch Palikota	Nowo- czesna	Kukiz '15	Konfede- racja
2002	7,75	6,88	4,13	4,38	9,25	5,50	—	—	—	—
2006	7,76	5,29	3,43	5,00	9,29	4,14	—	—	—	—
2010	8,00	6,00	2,79	4,93	9,25	4,64	—	—	—	—
2014	7,94	5,71	2,76	5,29	—	—	2,53	—	—	—
2019	7,55	5,38	3,38	5,29	—	—	—	5,16	7,11	9,53

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.chesdata.eu.

Biorąc pod uwagę ekonomiczny wymiar podziału lewica-prawica (tab. 2), polskie partie również wykazują ciągłość, aczkolwiek nie jest ona tak wyraźna jak w przypadku ogólnego pojmowania tego podziału. Prawo i Sprawiedliwość, ale również Platforma Obywatelska i Sojusz Lewicy Demokratycznej przechodzą w badanym okresie powolną ewolucję w kierunku pozycji bardziej lewicowych. Najbardziej wysuniętą na prawo partią również w tym wymiarze okazała się Konfederacja. Z kolei Liga Polskich Rodzin znalazła się tym razem po stronie lewicy, to samo dotyczy Prawa i Sprawiedliwości. Na lewo od centrum umiejscowiono także Sojusz Lewicy Demokratycznej, Polskie Stronnictwo Ludowe oraz Samoobronę. Pozycje prawicowe zajmują Platforma Obywatelska, Nowoczesna, Kukiz'15 i wspomniana już Konfederacja.

Tabela 2. Polskie ugrupowania parlamentarne w wymiarze lewica-prawica (kryterium ekonomiczne), według CHES, skala 0-10

Rok	PiS	PO	SLD	PSL	LPR	Samo- obrona	Ruch Palikota	Nowo- czesna	Kukiz '15	Konfede- racja
2002	4,63	8,38	4,25	2,50	2,00	2,63	—	—	—	—
2006	2,00	8,17	4,67	3,50	1,17	1,17	—	—	—	—
2010	3,07	6,67	3,47	4,07	3,50	2,67	—	—	—	—
2014	3,06	6,29	3,12	3,47	—	—	4,19	—	—	—
2019	2,95	6,57	3,90	4,33	—	—	—	7,67	6,75	9,06

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.chesdata.eu.

Przedstawiając miejsce polskich partii w przestrzeni rywalizacji GAL-TAN w analizowanym okresie, można dostrzec pewne przesunięcia (tab. 3), ale nie świadczą one o zasadniczych zmianach, nie pozwalają też określić jednoznacznych trendów, które polegałyby na ewoluowaniu partii w prawą lub lewą stronę sceny politycznej. Podobnie jak w przypadku ogólnego pojmowania podziału lewica-prawica oraz jego wymiaru ekonomicznego partią najbardziej wysuniętą na prawo okazała się Konfederacja. Liga Polskich Rodzin oraz Prawo i Sprawiedliwość także ułożyły się zdecydowanie na prawicy, co bardziej odpowiada ich miejscu na osi lewica-prawica w znaczeniu ogólnym niż ekonomicznym. Polskie Stronnictwo

Ludowe, Samoobrona oraz Kukiz'15 również zostały umiejscowione po prawej stronie sceny politycznej, a Platforma Obywatelska, Sojusz Lewicy Demokratycznej, Nowoczesna oraz Ruch Palikota po lewej.

Tabela 3. Polskie ugrupowania parlamentarne w wymiarze GAL-TAN (*Green, Alternative and Liberal – Traditional, Authoritarian and Nationalist*), według CHES, skala 0–10

Rok	PiS	PO	SLD	PSL	LRP	Samoobrona	Ruch Palikota	Nowoczesna	Kukiz '15	Konfederacja
2002	7,75	4,38	1,88	7,63	9,75	7,88	—	—	—	—
2006	9,57	2,71	1,57	5,14	10,00	7,71	—	—	—	—
2010	8,87	5,00	2,40	6,87	9,54	7,75	—	—	—	—
2014	8,47	4,59	2,76	6,94	—	—	1,18	—	—	—
2019	9,14	4,67	3,57	7,10	—	—	—	2,61	7,61	9,53

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.chesdata.eu.

Reasumując analizy przeprowadzone na podstawie wyników będących rezultatem badania opinii ekspertów biorących udział w projekcie CHES, można stwierdzić, że podział lewica-prawica w Polsce jest kształtowany bardziej przez kwestie ideologiczne niż ekonomiczne, a tym samym częściowo potwierdzić hipotezę 1. Wartości przypisywane partiom w ogólnie rozumianym wymiarze lewica-prawica okazały się w dużej mierze zbieżne z wartościami przyznawanymi im w wymiarze GAL-TAN (PiS, LRP, Kukiz'15, Konfederacja), niektóre z nich wyraźnie odróżniały się od tych w wymiarze ekonomicznym (PiS, LRP), inne pozostawały zbieżne we wszystkich trzech wymiarach (Konfederacja, Kukiz'15). Hipotezy 1 nie udało się natomiast potwierdzić w przypadku pozostałych partii, zwłaszcza SLD, gdzie ogólne rozumienie podziału lewica-prawica kształtowane jest bardziej przez pozycje zajmowane przez tę partię w kwestiach ekonomicznych. W PO, PSL, Samoobronie, Ruchu Palikota oraz Nowoczesnej ogólne postrzeganie partii w wymiarze lewica-prawica jest wypadkową ich pozycji w aspekcie ekonomicznym oraz GAL-TAN. Hipoteza 2 została potwierdzona w przypadku PiS, LRP, a także PSL i Samoobrony, które prawicowy światopogląd (podział GAL-TAN) łączą z lewicowymi założeniami ekonomicznymi, nie jest natomiast prawdziwa w przypadku Konfederacji oraz Kukiz'15, które pozostają prawicowe zarówno pod względem światopoglądowym, jak i ekonomicznym.

1.3. Polskie partie w wymiarze lewica-prawica na podstawie MARPOR/CMP

Innym sposobem określania pozycji partii w spektrum politycznej rywalizacji jest analiza ich programów wyborczych. Największą bazę stanowią w tym zakresie zasoby MARPOR/CMP, gdzie gromadzone są programy partii politycznych z ponad

pięćdziesięciu państw od 1945 roku. Baza obejmuje też dane dotyczące polskich partii, począwszy od wyborów z 1991 roku. Ze względu na zakres i tematykę opracowania analizowane będą dane od 2001 roku, przy czym w momencie pisania artykułu (początek 2021 r.) nie było jeszcze dostępnych danych za ostatnie wybory z 2019 roku, stąd analiza zostanie zakończona na wyborach z 2015 roku.

Metodologia MARPOR/CMP bazuje na kodowaniu programów wyborczych partii, które polega na przypisywaniu zdań lub quasi-zdań zawierających określony przekaz do jednej z 56 kategorii pogrupowanych w 7 obszarów tematycznych obejmujących: stosunki zewnętrzne, wolność i demokrację, system polityczny, ekonomię, dobrobyt i jakość życia, kwestie społeczne, grupy społeczne. Dodatkowo dwanaście kategorii głównych zostało podzielonych na dwie lub więcej podkategorii¹¹. Po zakodowaniu określana jest liczba wszystkich zdań lub quasi-zdań składających się na manifest, a następnie liczba zdań przypisanych do poszczególnych kodów, aby w dalszej kolejności ustalić odsetek zdań, którym przypisano dany kod. Na tej podstawie można określić, jaki procent programu poświęcono konkretnym zagadnieniom¹². Poszczególnym kwestiom przypisuje się więc wartości od zera, jeśli dana kwestia nie była poruszana w programie, teoretycznie do stu, w sytuacji, gdy cały program byłby poświęcony jednej kwestii. Zgromadzone dane umożliwiają porównywanie programów partii z wybranych państw, pomiędzy państwami, w obrębie rodzin partyjnych, a także zmian zachodzących w czasie.

Tym, co przysparza projektowi MARPOR/CMP dużej popularności, jest między innymi określanie na podstawie zgromadzonych danych pozycji partii w wymiarze prawica-lewica. Służy temu tak zwany indeks *rile*, którego nazwa pochodzi od stron tego podziału *right versus left*¹³. Trzydzieści kategorii ze schematu kodowania zdefiniowano jako prawicowe, a kolejnych trzydzieści jako lewicowe, indeks skalkulowano poprzez odjęcie od sumy wszystkich prawicowych kategorii sumy wszystkich lewicowych kategorii. Teoretycznie indeks może przyjąć wartości od –100, jeśli partia umieściła w manifestie wyłącznie kwestie lewicowe, do +100, jeśli

¹¹ A. Volkens, T. Burst, W. Krause, P. Lehmann, T. Matthieß, N. Theres, S. Regel, B. Weßels, L. Zehnter, *The Manifesto Project Dataset – Codebook. Manifesto Project (MRG / CMP / MARPOR). Version 2020a*. Berlin 2020, Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB), https://manifesto-project.wzb.eu/download/data/2020a/codebooks/codebook_MPDataset_MPDS2020a.pdf (dostęp: 15 II 2021).

¹² *A short primer on the Manifesto Project and its methodology*, <https://manifesto-project.wzb.eu/tutorials/primer> (dostęp: 15 II 2021).

¹³ Autorami indeksu są Michael Laver oraz Ian Budge. Zob. M. Laver, I. Budge, *Party Policy and Government Coalitions*, New York 1992.

partia umieściła w manifestcie wyłącznie kwestie prawicowe¹⁴. W praktyce partie najczęściej odwołują się do jednych i drugich, a także do kwestii opisywanych przez inne zmienne niż te, które wykorzystano do wyliczenia indeksu *rile* (26 z 56)¹⁵, dlatego rzeczywiste wartości indeksu są dalekie od tych wartości ekstremalnych, najczęściej mieszczą się w granicach od -50 do +50. Wartości ujemne oznaczają partie lewicowe, wartości dodatnie – prawicowe.

Metodologia MARPOR nie jest pozbawiona słabości. Można wskazać między innymi na to, że programy wyborcze partii mają instrumentalny charakter, przyjmowane są bowiem w celu uzyskania jak najlepszych wyników wyborczych, co może powodować uwypuklanie pewnych treści i pomijanie innych. Rzeczywiste oblicze ideowo-programowe partii i oparta na nim polityka mogą się więc różnić od obrazu partii prezentowanego w programach wyborczych. Innym zastrzeżeniem wobec stosowanej metodologii jest to, że pozwala ona ustalić ilość miejsca zajmowanego w programach przez poszczególne kwestie, co świadczy raczej o ważności tych kwestii niż określonym stanowisku partii w danym wymiarze. Przykładowo – bardzo radykalne stanowisko partii wobec jakiejś kwestii może zostać wyrażone w jednym zdaniu, podczas gdy umiarkowane stanowisko w innej – prezentowane w wielu¹⁶. Pomimo tych słabości, dane gromadzone w projekcie MARPOR/CMP są powszechnie wykorzystywane w badaniach, zwraca się bowiem uwagę, że pozwalają one określić główne kwestie, w jakich toczy się dyskusja polityczna, a zwłaszcza porównywać zmiany zachodzące w obrębie poszczególnych partii w określonym czasie.

Zastosowanie metodologii MARPOR/CMP do analizy polskich partii przynosi rezultaty, które trudno jednoznacznie zinterpretować, aczkolwiek jeśli weźmiemy pod uwagę, że teoretycznie skala rozciąga się od -100 (skrajna lewica) do +100

¹⁴ *Working with the Manifesto Project Dataset (Main Dataset)*, <https://manifesto-project.wzb.eu/tutorials/main-dataset> (dostęp: 15 II 2021).

¹⁵ Prawicę scharakteryzowano poprzez następujące zmienne: per104 Kwestie militarne: pozytywnie, per201 Wolność i prawa człowieka: pozytywnie, per203 Konstytucjonalizm: pozytywnie, per305 Władza polityczna: pozytywnie, per401 Gospodarka wolnorynkowa: pozytywnie, per402 Zachęty (w wymiarze gospodarczym): pozytywnie, per407 Protekcyjizm: negatywnie, per414 Ortodoksja ekonomiczna: pozytywnie, per505 Ograniczenie państwa dobrobytu, per601 Narodowy styl życia: pozytywnie, per603 Tradycyjna moralność: pozytywnie, per605 Prawo i porządek, per606 Obywatelska świadomość: pozytywnie. Po stronie lewicy wymieniono następujące zmienne: per103 Antyimperializm: pozytywnie, per105 Kwestie militarne: negatywnie, per106 Pokój: pozytywnie, per107 Internacjonalizm: pozytywnie, per202 Demokracja, per403 Regulacja rynku: pozytywnie, per404 Planowanie gospodarcze: pozytywnie, per406 Protekcyjizm: pozytywnie, per412 Gospodarka kontrolowana: pozytywnie, per413 Nacjonalizacja: pozytywnie, per504 Ekspansja państwa dobrobytu, per506 Rozwój edukacji, per701 Pracownicy: pozytywnie.

¹⁶ W. Rafałowski, *Opisywanie i wyjaśnianie systemu partyjnego. Metody pomiaru*, Warszawa 2017, s. 101.

(skrajna prawica), możemy stwierdzić, że obserwowane zamiany programowe dotyczące poszczególnych partii nie są duże (tab. 4). Największe można zauważyć w przypadku PSL, gdzie wartość najwyższa osiągnęła +36,52 w 2001 roku, a najniższa –7,26 w 2015 roku, przy czym nie mamy tu do czynienia z linearnym rozwojem od prawicy do lewicy, a raczej sinusoidalnym przesuwaniem się raz w prawą, a raz w lewą stronę sceny politycznej. W przypadku innych partii odnotowane przesunięcia nie są tak duże. Po prawej stronie w badanym okresie lokowała się LPR, Ruch Palikota oraz Nowoczesna, po lewej Samoobrona oraz SLD, pozostałe partie PiS, PO oraz PSL zmieniały swoje pozycje z lewicowych na prawicowe i odwrotnie, przy czym tylko w przypadku PSL można te zmiany uznać za znaczące, pozostałe partie oscylowały wokół centrum. Trudności w interpretacji danych mogą być spowodowane zarówno słabościami metodologii MARPOR/CMP, na co wskazują krytycy sposobu, w jaki obliczany jest indeks *rile*¹⁷, jak i specyficznym rozumieniem tego podziału w Polsce, o czym była już wyżej mowa.

Tabela 4. Polskie ugrupowania parlamentarne w wymiarze lewica-prawica (ogólnie), według MARPOR/CMP

Rok	PiS	PO	SLD	PSL	LRP	Samoobrona	Ruch Palikota	Nowoczesna	Kukiz '15
2001	4,67	-10,57	-4,31	36,52	19,74	-17,54	—	—	—
2005	-1,60	1,01	-0,59	-1,48	8,33	-5,64	—	—	—
2007	9,80	5,99	-0,33	2,29	—	—	—	—	—
2011	17,47	-4,41	-0,89	18,29	—	—	6,12	—	—
2015	10,81	-13,30	—	-7,26	—	—	—	4,35	-1,76

Źródło: opracowanie własne na podstawie <https://manifestoproject.wzb.eu>.

Umieszczanie partii w ogólnie pojmowanym podziale lewica-prawica niewiele wnosi, dlatego warto dokonać rozróżnienia na jego wymiar światopoglądowy i ekonomiczny¹⁸. Wymiary te nie są uwzględniane w MARPOR, niemniej jednak można dokonać samodzielnych kalkulacji, wykorzystując dane zgromadzone w tym projekcie. Nawiązując w tym zakresie do propozycji przedstawionej przez Margit Tavits i Natalię Letki, dokonano kalkulacji pozycji partii w obu wspomnianych wymiarach, przyjmując, jak poprzednio, skalę od –100 (skrajna lewica) do

¹⁷ D. Jahn, *Conceptualizing Left and Right in comparative politics: Towards a deductive approach*, "Party Politics" 2010, Vol. 17(6), s. 747.

¹⁸ M. Tavits, N. Letki, *When Left is Right: Party Ideology and Policy in Post-Communist Europe*, "American Political Science Review" 2009, Vol. 103(4), s. 555; M. Tavits, N. Letki, *From Values to Interests? The Evolution of Party Competition in New Democracies*, "Journal of Politics" 2014, Vol. 76(1), s. 246-258.

+100 (skrajna prawica)¹⁹. Biorąc pod uwagę kwestie ekonomiczne, nie trudno zauważyć, że programy polskich partii zdominowane są przez wartości lewicowe. Dotyczy to partii w całym analizowanym okresie, za wyjątkiem Ruchu Palikota w 2011 roku (tab. 5)²⁰.

Tabela 5. Polskie ugrupowania parlamentarne w wymiarze lewica-prawica (kryterium ekonomiczne), według MARPOR/CMP

Rok	PiS	PO	SLD	PSL	LRP	Samoobrona	Ruch Palikota	Nowoczesna	Kukiz '15
2001	-11,82	-14,62	-12,71	-13,91	-14,47	-28,07	—	—	—
2005	-19,49	-6,49	-13,53	-19,70	-14,88	-28,60	—	—	—
2007	-9,92	-11,68	-6,91	-9,77	—	—	—	—	—
2011	-15,31	-13,24	-14,85	-31,06	—	—	6,94	—	—
2015	-11,28	-19,59	—	-30,17	—	—	—	-5,05	-7,33

Źródło: opracowanie własne na podstawie <https://manifestoproject.wzb.eu>.

Inaczej wygląda kwestia ulokowania partii na osi lewica-prawica w wymiarze światopoglądowym²¹, która pozwala na pokazanie różnic między partiami (tab. 6). Najdalej na lewicy uplasował się pod tym względem Ruch Palikota w 2011 roku, po lewej stronie sceny politycznej znalazły się w całym badanym okresie SLD, PSL (z wyjątkiem 2001 r.) oraz Samoobrona. Niewielkie przechylenie na lewą stronę nastąpiło też w PO w 2011 roku. Na prawicy znalazły się LRP, PiS, PO (z wyjątkiem 2011 r.). Polskie Stronnictwo Ludowe w 2001 roku, a także Nowoczesna i Kukiz'15 w 2015 roku ulokowały się w okolicach centrum.

¹⁹ Podobnie jak w przypadku M. Tavits i N. Letki, w celu uzyskania danych dotyczących wymiaru ekonomicznego zsumowano następujące zmienne uznane za wyznaczniki prawicy: per401 Gospodarka wolnorynkowa: pozytywnie, per402 Zachęty (w wymiarze gospodarczym): pozytywnie, per414 Ortodoksja ekonomiczna: pozytywnie, per505 Ograniczenie państwa dobrobytu, per702 Pracownicy: negatywnie, per704 Klasa średnia i grupy zawodowe: pozytywnie, a następnie odjęto od nich zsumowane zmienne uznawane za wyznaczniki lewicy: per403 Regulacja rynku: pozytywnie, per404 Planowanie gospodarcze: pozytywnie, per412 Gospodarka kontrolowana: pozytywnie, per413 Nacjonalizacja: pozytywnie, per504 Ekspansja państwa dobrobytu, per701 Pracownicy: pozytywnie, per 703 Rolnictwo i rolnicy.

²⁰ Należy pamiętać, że w MARPOR nie ma jeszcze danych dotyczących programów z wyborów 2019 r., tym samym w badaniu nie uwzględniono Konfederacji.

²¹ Wymiar światopoglądowy obliczono następująco: zsumowano zmienne uznane za wyznaczniki prawicy, takie jak: per601 Narodowy styl życia: pozytywnie, per603 Tradycyjna moralność: pozytywnie, per605 Prawo i porządek, per608 Wielokulturowość: negatywnie, a następnie odjęto od nich zsumowane zmienne uznane za wyznaczniki lewicy: per501 Ochrona środowiska: pozytywnie, per503 Równość: pozytywnie, per602 Narodowy styl życia: negatywnie, per604 Tradycyjna moralność: negatywnie, per607 Wielokulturowość: pozytywnie, per705 Grupy mniejszościowe: pozytywnie, per706 Grupy demograficzne wyróżnione na podstawie innych kryteriów niż ekonomiczne: pozytywnie.

Tabela 6. Polskie ugrupowania parlamentarne w wymiarze lewica-prawica (kryterium światopoglądowe) według MARPOR/CMP

Rok	PiS	PO	SLD	PSL	LRP	Samo- obrona	Ruch Palikota	Nowo- czesna	Kukiz '15
2001	16,35	5,44	-1,08	0	13,16	-1,75	—	—	—
2005	7,99	1,15	-19,41	-7,39	22,62	-7,10	—	—	—
2007	9,11	4,98	-17,12	-4,02	—	—	—	—	—
2011	2,84	-3,58	-11,15	-9,79	—	—	-29,39	—	—
2015	14,87	5,65	—	-2,23	—	—	—	1,91	-1,54

Źródło: opracowanie własne na podstawie <https://manifestoproject.wzb.eu>.

Reasumując, dane pochodzące z MARPOR/CMP dają mniej wyraźny obraz polskich partii rozpatrywanych w spektrum lewica-prawica niż w przypadku CHES. Na podstawie tych pierwszych można ogólnie stwierdzić, że każdy z trzech wymiarów tego podziału pozostaje niezależny od innych. Dla części partii prawdziwa jest hipoteza pierwsza, zgodnie z którą postrzeganie partii przez pryzmat ogólnie rozumianego podziału lewica-prawica w większym stopniu pokrywa się ze światopoglądowym niż ekonomicznym rozumieniem podziału. Dotyczy to głównie partii prawicowych, takich jak LRP, PiS i Kukiz'15. W przypadku pozostałych partii trend ten nie jest wyraźny, kwestia ta wymaga dokładniejszych badań statystycznych. Analizy przeprowadzone według danych z MARPOR/CMP pozwoliły natomiast na potwierdzenie hipotezy drugiej, partie prawicowe w sferze światopoglądowej odwołują się do wartości lewicowych w kwestiach ekonomicznych. Warto przypomnieć, że dane MARPOR/CMP nie obejmują wyborów z 2019 roku, a tym samym Konfederacji, w przypadku której sytuacja może okazać się inna, na co wskazują dane CHES dotyczące tej partii.

2. Stosunek polskich partii do integracji europejskiej oraz znaczenie tego zagadnienia dla partii

2.1. Kwestia stosunku partii politycznych do integracji

Kwestia stosunku partii do integracji europejskiej jest kształtowana przez bardzo wiele czynników. Może być także różnie rozumiana. Od ogólnego nastawienia do integracji należy odróżnić stanowiska wobec konkretnych jej przejawów, jak na przykład obecny kształt Unii Europejskiej (UE) czy poszczególnych polityk unijnych. Partie wyrażające poparcie dla ogólnej idei integracji mogą się sprzeciwiać konkretnym decyzjom podejmowanym w UE i odwrotnie – partie negatywnie nastawione do jednoczenia Europy mogą aprobować wybrane rozwiązania, jeżeli

przynoszą im konkretne korzyści. Stosunek partii wobec wspomnianych zagadnień może się zmieniać w czasie, partie mogą być wewnętrznie podzielone i obok frakcji popierających integrację mogą istnieć także te przeciwnie wobec niej²².

Wiele zależy też od ulokowania partii w przestrzeni rywalizacji w danym państwie. Partie pozostające w głównym nurcie najczęściej zajmują pozycje przychylne wobec integracji, ugrupowania skrajne częściej będą przeciwnie wobec tego procesu. To samo dotyczy partii rządzących, które z większym podobieństwem niż partie opozycyjne będą popierały integrację, te ostatnie mogą bowiem swój sprzeciw wobec integracji traktować jako element szerszych strategii opozycyjnych wobec rządu²³. Pomimo tych uwag, które pokazują, że nie jest łatwo określić nastawienie partii wobec integracji, próby takie są podejmowane. Czyni się to, wykorzystując zarówno sondaże przeprowadzane wśród ekspertów (CHES), jak i analizy programów wyborczych (MARPOR/CMP). Dane z tych badań zostaną wykorzystane do przedstawienia nastawienia polskich partii do analizowanego procesu.

2.2. Polskie partie wobec integracji europejskiej na podstawie Chapel Hill Expert Survey (CHES)

Badanie stosunku partii politycznych do integracji europejskiej jest jednym z głównych celów Chapel Hill Expert Survey, przy czym warto zaznaczyć, że oprócz ogólnego stosunku do integracji eksperci określają także stosunek partii do kwestii szczegółowych z nią związanych, jak na przykład: polityka spójności i regionalna, polityka zagraniczna i bezpieczeństwa, kwestie rynku wewnętrznego czy polityki azyłowej²⁴. Ze względu na rozmiar niniejszego opracowania przedmiotem analizy będzie jednak wyłącznie ogólny stosunek partii do integracji oraz kwestia znaczenia, jakie dla poszczególnych partii ma to zagadnienie.

Rozpoczynając od tej drugiej kwestii, a więc znaczenia, jakie poszczególne partie przypisują integracji europejskiej, warto zwrócić uwagę, że w metodologii CHES do jej oceny stosuje się jedenastostopniową skalę, gdzie 0 oznacza brak jakiegokolwiek znaczenia, a 10 – bardzo duże znaczenie. Zdaniem ekspertów analizowana kwestia jest istotna dla polskich partii (tab. 7). Tylko w jednym przypadku ocena

²² Zob. np. P. Lynch, R. Whitaker, *Where There is Discord, Can They Bring Harmony? Managing Intra-party Dissent on European Integration in the Conservative Party*, "The British Journal of Politics and International Relations" 2013, Vol. 15, s. 317-339.

²³ N. Conti, *Domestic Parties and European Integration: The Problem of Party Attitudes to the EU, and the Europeanisation of Parties*, "European Political Science" 2007, Vol. 6, s. 197.

²⁴ R. Bakker, L. Hooghe, S. Jolly, G. Marks, J. Polk, J. Rovny, M. Steenbergen, M. Vachudova, *Chapel Hill Expert Survey 2010, Codebook, May 2020 Version 2019.3*, www.chesdata.eu (2019_CHES_codebook), s. 12-13 (dostęp: 1 III 2021).

spadała poniżej pięciu punktów (Samoobrona w 2006 r.), co oznacza przywiązywanie mniejszej wagi do integracji europejskiej. We wszystkich innych integrację można uznać za ważne albo bardzo ważne zagadnienie. Z tym ostatnim mamy do czynienia zwłaszcza w partiach bardzo pozytywnie do niej nastawionych – PO, SLD czy Nowoczesnej.

Tabela 7. Znaczenie (*salience*) kwestii integracji europejskiej dla polskich partii parlamentarnych według CHES (skala 0-10)

Rok	PiS	PO	SLD	PSL	LRP	Samoobrona	Ruch Palikota	Nowoczesna	Kukiz '15	Konfederacja
2002	5,43	7,93	9,17	7,50	8,10	5,83	—	—	—	—
2006	6,27	9,17	8,77	6,27	7,10	4,60	—	—	—	—
2010	7,33	9,11	8,44	6,89	6,67	6,36	—	—	—	—
2014	5,65	8,41	7,94	6,18	—	—	8,18	—	—	—
2019	6,14	8,76	7,95	6,05	—	—	—	8,61	5,22	7,37

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.chesdata.eu.

Do określania stosunku partii wobec integracji stosowana jest siedmiostopniowa skala, gdzie 1 oznacza silny sprzeciw, 2 – sprzeciw, 3 – słaby sprzeciw, 4 – postawę neutralną, 5 – słabe poparcie, 6 – poparcie, 7 – silne poparcie. Biorąc pod uwagę dane zebrane przez CHES (tab. 8), można stwierdzić, że poparcie poszczególnych partii dla integracji utrzymywało się na podobnym poziomie w całym analizowanym okresie. Do ugrupowań entuzjastycznie nastawionych należy zaliczyć Nowoczesną, Ruch Palikota, PO oraz SLD. Postawa PSL wahała się między neutralnością a słabym poparciem, PiS – między słabym sprzeciwem a słabym poparciem, przy czym partia prezentowała postawę bardziej przychylną przed niż po przystąpieniu Polski do UE. Postawa Samoobrony lokowała tę partię pomiędzy sprzeciwem i słabym sprzeciwem, ten ostatni charakteryzował też ugrupowanie Kukiz'15. Partiami silnie sprzeciwiającymi się integracji europejskiej były LRP oraz Konfederacja.

Tabela 8. Polskie ugrupowania parlamentarne – stosunek do integracji europejskiej według CHES (skala 1-7)

Rok	PiS	PO	SLD	PSL	LRP	Samoobrona	Ruch Palikota	Nowoczesna	Kukiz '15	Konfederacja
2002	4,75	6,75	6,88	4,13	1,00	2,75	—	—	—	—
2006	3,50	6,63	6,00	4,75	1,38	2,29	—	—	—	—
2010	2,93	6,60	6,60	5,13	1,66	3,27	—	—	—	—
2014	3,82	6,53	6,59	5,47	—	—	6,70	—	—	—
2019	2,95	6,67	6,57	5,14	—	—	—	6,95	3,11	1,37

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.chesdata.eu.

Reasumując, według ekspertów integracja europejska jest istotna dla polskich partii, część z nich prezentuje przychylne lub bardzo przychylne stanowisko wobec tego procesu (PO, SLD, Nowoczesna, Ruch Palikota), inne wyrażają sprzeciw (Konfederacja, LPR, Samoobrona, Kukiz'15) lub zajmują postawę ambiwalentną (PiS, PSL). Warto zaobserwować, że największą wagę przywiązują do integracji partie pozytywnie wobec niej nastawione, a następnie te zajmujące negatywne stanowisko, najmniejszą – partie ambiwalentne.

2.3. Polskie partie wobec integracji europejskiej na podstawie MARPOR/CMP

Zagadnienia stosunku do integracji europejskiej oraz znaczenia tej kwestii dla poszczególnych partii poddano analizie, opierając się także na danych zgromadzonych w projekcie MARPOR/CMP. Rozpoczynając od znaczenia, ustalono je poprzez określenie, jaki odsetek zdań lub quasi-zdań zawartych w manifestie wyborczym stanowią kwestie dotyczące integracji²⁵. Wyniki mogą się więc teoretycznie uplasować w przedziale od 0, w sytuacji, gdy partia nie odnosi się w swoim programie wyborczym do integracji, aż do 100, w sytuacji, gdyby cały program był poświęcony integracji. Wśród partii niezajmujących stanowiska w analizowanej kwestii można wymienić Samoobronę i Ruch Palikota, a także PO w 2001 oraz 2005 roku i PSL w 2011 roku. Niewiele miejsca w swoich programach poświęcały temu zagadnieniu PSL oraz Nowoczesna. Partią, dla której ta kwestia jawiła się jako szczególnie istotna, była LPR w 2001 roku, a dalej plasowały się Kukiz'15, SLD, PO (w 2007 i 2011 r.) oraz PiS.

Tabela 9. Znaczenie (*salience*) kwestii integracji europejskiej dla polskich partii parlamentarnych według MARPOR/CMP

Rok	PiS	PO	SLD	PSL	LRP	Samoobrona	Ruch Palikota	Nowoczesna	Kukiz '15
2001	1,46	0	3,02	0,87	15,79	0	—	—	—
2005	0,96	0	7,65	0,49	2,38	0	—	—	—
2007	1,84	4,28	6,48	0,57	—	—	—	—	—
2011	1,05	2,75	2,14	0	—	—	0	—	—
2015	3,54	0,82	—	0,84	—	—	—	1,48	8,17

Źródło: opracowanie własne na podstawie <https://manifestoproject.wzb.eu>.

Pozycja partii wobec integracji została określona poprzez zidentyfikowanie zmiennej oznaczającej pozytywne nastawienie, a następnie odjęcie od niej zmiennej

²⁵ Do zmiennej per108 Integracja europejska: pozytywnie dodano zmienną per110 Integracja europejska: negatywnie.

opisującej negatywny stosunek²⁶. Dodatnie wyniki oznaczają poparcie dla integracji, ujemne zaś – sprzeciw, 0 może oznaczać zarówno neutralną postawę, jak i brak odniesień do tej kwestii w programie. Dane przedstawione w tabeli 9 pozwolą na stwierdzenie, że przy wartości 0 w przypadku każdej z analizowanych partii mamy do czynienia z tą drugą sytuacją, a więc pominięciem w programie zagadnienia integracji. Teoretycznie partiom mogą być przypisywane wartości od –100, jeśli wszystkie zdania lub quasi-zdania zawarte w programie dotyczą integracji i odnoszą się do niej negatywnie, do +100 w sytuacji, gdy odnoszą się do niej pozytywnie. W praktyce kwestie dotyczące integracji stanowią tylko 2 z 56 zmiennych, a więc wspomniane wartości będą znacznie mniejsze.

Podobnie jak w przypadku danych pochodzących z CHES, według MARPOR partią silnie sprzeciwiającą się integracji, zwłaszcza przed wstąpieniem Polski do UE, była LPR²⁷, eurosceptyczne stanowisko prezentowało także ugrupowanie Kukiz'15 w programie wyborczym z 2015 roku. Umiarkowany eurosceptycyzm był obecny w programach PiS. Pozytywne nastawienie w całym analizowanym okresie prezentowało SLD, a także PO, poza programami z 2001 i 2005 roku, kiedy partia nie odnosiła się do tego zagadnienia. Pozycja PSL oscylowała wokół zera, dlatego możemy uznać, że partia zajmowała neutralne stanowisko wobec integracji europejskiej.

Tabela 10. Polskie ugrupowania parlamentarne – stosunek do integracji europejskiej według MARPOR/CMP

Rok	PiS	PO	SLD	PSL	LRP	Samoobrona	Ruch Palikota	Nowoczesna	Kukiz '15
2001	–1,46	0	2,59	0,87	–15,79	0	—	—	—
2005	0,32	0	7,65	0,49	–2,38	0	—	—	—
2007	–0,46	4,28	6,48	0,57	—	—	—	—	—
2011	–0,81	2,75	2,14	0	—	—	0	—	—
2015	–2,66	0,82	—	0,84	—	—	—	1,48	–8,17

Źródło: opracowanie własne na podstawie <https://manifestoproject.wzb.eu>.

W przeciwieństwie do opinii ekspertów, na których bazuje projekt CHES, badania programów partii w ramach MARPOR nie pozwalają na stwierdzenie, że partie przywiązują dużą wagę do kwestii integracji europejskiej w swoich manifestach wyborczych. Kilka z nich wcale nie odniosło się do tej kwestii (Samoobrona, Ruch Palikota, PO w 2001 i 2005 r., PSL w 2011 r.), inne poświęciły temu zagadnieniu

²⁶ Od zmiennej per108 Integracja europejska: pozytywnie odjęto zmienną per110 Integracja europejska: negatywnie.

²⁷ Dane z MARPOR dla Polski dostępne są w tym momencie do 2015 roku, w analizie nie uwzględniono więc Konfederacji, która weszła do Sejmu w 2019 r.

niewiele miejsca. Zdecydowanym wyjątkiem jest tutaj LPR w 2001 roku oraz Kukiz'15 w 2015 roku. Co ciekawe, obie partie sprzeciwiały się integracji. Inaczej niż w przypadku danych z CHES, gdzie według ekspertów większą wagę do integracji przywiązywały partie pozytywnie do niej nastawione, a te z negatywnym plasowały się za nimi, analiza programów pokazuje, że więcej miejsca w swoich programach poświęcały integracji partie wobec niej sceptyczne. Biorąc pod uwagę nastawienie innych partii do tego zagadnienia, można zauważyć, że jest ono zbliżone do tego prezentowanego w CHES.

Podsumowanie

Analizy dotyczące oblicza ideowo-programowego polskich partii parlamentarnych w latach 2011-2019 pokazują, że partie nie zmieniły się zasadniczo ani pod względem miejsca zajmowanego w przestrzeni rywalizacji lewica-prawica, ani pod względem stosunku do integracji europejskiej. Dane zgromadzone na podstawie CHES wskazują, że nastąpiło przesunięcie partii w lewą stronę pod względem ich stosunku do kwestii ekonomicznych (podział lewica-prawica w wymiarze ekonomicznym). Z danych MARPOR wynika, że wszystkie analizowane partie z wyjątkiem Ruchu Palikota (być może również Konfederacji, której nie ujęto na razie w bazie MARPOR) mają lewicowe pozycje w kwestiach ekonomicznych.

Przechodząc do postawionych na wstępie hipotez, zarówno na podstawie danych z CHES, jak i MARPOR udało się pokazać, że ogólnie rozumiany podział na partie prawicowe i lewicowe jest w większym stopniu utożsamiany z podziałem ideologicznym (GAL-TAN) niż ekonomicznym (hipoteza 1). Jest to prawdziwe dla partii o prawicowym światopoglądzie, takich jak PiS oraz LPR, a także Kukiz'15, ale w przypadku tej ostatniej można to stwierdzić tylko na podstawie danych MARPOR. Na podstawie danych CHES zarówno Kukiz'15, jak i Konfederacja zajmują podobne pozycje w każdym z trzech wymiarów (lewica-prawica – ogólnie, wymiar ekonomiczny i światopoglądowy). Opierając się na danych CHES, hipoteza 1 nie potwierdziła się w przypadku SLD, gdzie ogólne postrzeganie partii w przestrzeni lewica-prawica jest raczej kształtowane przez ekonomiczne niż światopoglądowe koncepcje tej partii, nie wynika to jednak z danych MARPOR. W przypadku innych partii na podstawie danych CHES można stwierdzić, że ich pozycja w ogólnie rozumianym podziale lewica-prawica jest raczej wypadkową ich poglądów w kwestiach światopoglądowych i ekonomicznych, dane MARPOR są zdecydowanie mniej czytelne w tym zakresie.

W dużej mierze udało się potwierdzić hipotezę 2, zgodnie z którą partie prawicowe pod względem światopoglądowym prezentują lewicowe nastawienie ekono-

miczne. Jest to prawdziwe dla PiS oraz LPR zarówno na podstawie danych CHES, jak i MARPOR. W przypadku danych z CHES Kukiz'15 oraz Konfederacja lokują się na prawicy we wszystkich trzech analizowanych wymiarach. W bazie MARPOR nie ma jeszcze danych o Konfederacji z wyborów 2019 roku, natomiast Kukiz'15 został zakwalifikowany jako partia mieszcząca się blisko centrum, ale po lewej stronie sceny politycznej, przy czym jej nastawienie względem kwestii gospodarczych jest bardziej lewicowe w porównaniu z kwestiami światopoglądowymi i miejscem partii w ogólnie rozumianym podziale lewica-prawica.

Przechodząc do dwóch ostatnich hipotez (3 i 4) dotyczących podobieństwa analizowanych danych bez względu na źródło, z którego pochodzą, trudno je jednoznacznie potwierdzić czy obalić. Dane pochodzące z CHES i MARPOR różnią się od siebie zwłaszcza w kwestiach podziału lewica-prawica, o czym była już mowa wyżej, w mniejszym stopniu w sprawie stosunku do integracji europejskiej. Obie bazy danych pozwalają na odróżnienie zarówno partii pozytywnie (PO, SLD, Nowoczesna, Ruch Palikota), jak i negatywnie nastawionych do integracji (LPR, Kukiz'15), a także zajmujących ambiwalentne postawy (PiS, PSL). Wątpliwości pojawiają się w przypadku Samoobrony oraz Konfederacji, które eksperci CHES uznali za eurosceptyczne, według zaś badań MARPOR pierwsza nie zajmowała w programach wyborczych stanowiska wobec integracji, druga nie była jak dotąd przedmiotem badań. Różnice widoczne są także w kwestii oceny ważności zagadnienia integracji dla partii. O ile na podstawie analizy opinii ekspertów można stwierdzić, że najczęściej uwagi poświęcają integracji partie pozytywnie do niej nastawione, o tyle z analizy programów widać, że dotyczy to raczej partii o negatywnym stosunku do integracji, z obu baz wynika, że kwestii tej najmniej uwagi poświęcają partie o ambiwalentnej postawie. Wobec różnic występujących w zbiorach danych gromadzonych za pomocą różnych metod, uzyskanie dokładnych wyników potwierdzających lub obalających postawione na wstępie hipotezy wymagałoby przeprowadzenia szczegółowych analiz statystycznych. Omawiane różnice biorą się ze słabości obu podejść metodologicznych, o czym była już wyżej mowa, ale również z tego, że celem programów wyborczych będących przedmiotem analizy MARPOR może być bardziej przyciągnięcie wyborców niż przedstawienie rzeczywistego oblicza ideowo-programowego partii.

Te same, ale czy takie same? Analiza oblicza ideowo-programowego polskich partii politycznych – różne perspektywy metodologiczne

Streszczenie. Celem artykułu jest umieszczenie polskich partii w spektrum rywalizacji lewica-prawica, rozumianym zarówno ogólnie, jak i przez pryzmat kwestii ekonomicznych oraz światopoglądowych, a także wskazanie ich ogólnego stosunku do integracji europejskiej oraz istotności tego zagadnienia

dla poszczególnych partii. Analizowano ugrupowania, które weszły w skład parlamentu samodzielnie lub będąc częścią komitetów koalicyjnych w co najmniej jednej z elekcji odbywających się od 2001 do 2019 roku. Na podstawie danych MARPOR/CMP oraz Chapel Hill Expert Survey (CHES) podjęto próbę odpowiedzi na pytanie, czy podział lewica-prawica jest w Polsce determinowany przez jego wymiar ekonomiczny, czy światopoglądowy oraz czy polskie partie prawicowe prezentują lewicowe poglądy w sferze gospodarczej. Badano również, czy wyniki analiz będą podobne w przypadku danych pochodzących z różnych źródeł (CHES, MARPOR/CMP).

Słowa kluczowe: polskie partie polityczne, lewica-prawica, integracja europejska, programy partii, CHES, MARPOR/CMP

The same but then again really the same? The analysis of ideological and programmatic face of Polish political parties – various methodological perspectives

Summary. The aim of the article is to place Polish parties in the left-right division, understood both generally and through the prism of economic and ideological issues, as well as to indicate their general attitude to European integration and the salience of this issue for the parties. The groups that entered parliament on their own or as a part of the electoral coalitions in at least one of the elections held from 2001 to 2019 were analyzed. On the basis of MARPOR/CMP and the Chapel Hill Expert Survey (CHES) data, an attempt was made to answer the question of whether the left-right division in Poland is determined by its economic or ideological dimension, and whether Polish right-wing parties present left-wing views in the economic sphere. It was also examined whether the results of the analyzes would be similar in the case of data coming from different sources (CHES, MARPOR/CMP).

Keywords: Polish political parties, left-right, European integration, party programmes, CHES, MARPOR/CMP